

Камунікатыўныя практыкаванні выкарыстоўваюцца для выпрадоўкі ў замежных навучэнцаў умення і звычак у вызначэнні праграмы выказвання, а таксама ў пабудове выказванняў па гэтай праграме шляхам спалучэння шматлікіх моўных узораў і тыповых канструкцый у вызначанай паслядоўнасці. У практыцы навучання замежных навучэнцаў чытанню найбольшае пашырэнне атрымалі тры тыпы камунікатыўных практыкаванняў: 1) сітуацыйныя, прызначаныя для выпрадоўкі ўмення і звычак у пабудове вучэбных камунікатыўных сітуацый, максімальна набліжаных да натуральных сітуацый зносін; 2) сінтэтычныя практыкаванні (кампрэсія і расшырэнне тэксту; выпрадоўка навыкаў кантролю разумення працытанага; развіццё механізмаў сэнсавага аналізу, сэнсавага сінтэзу, абагульнення і сэнсафарміравання); 3) творчыя практыкаванні (прамовы па зададзенай тэме, апісанне якога-небудзь аб'екта ці з'явы, крытычнае асэнсаванне працытанага, выйсце па-за тэкст).

IV. Кантроль. Галоўным патрабаваннем да кантролю разумення тэксту з'яўляецца адекватнасць заданню. Выкладчык не павінен патрабаваць звыш таго, што сфармулявана ў заданні. Калі навучэнец прадэманстраваў, што мэта дасягнута, кантроль патрэбна заканчваць. У процілеглым выпадку ў наступны раз навучэнец будзе чытаць тэкст, імкнучыся запомніць усё, каб адказаць на любыя пытанні выкладчыка.

Да ліку найбольш эфектыўных форм кантролю ў галіне чытання можна аднесці: 1) метады разважання навучэнцаў; 2) ранжыравання інфармацыі па ступені важнасці; 3) апытальнага тэсціравання; 4) аднаўлення дэфарміраванага тэксту; 5) метады дапаўнення.

¹ Гл.: Общая методика обучения иностранным языкам. М., 1991. С. 241.

² Гл.: Анохин П. К. Философские аспекты теории функциональных систем. М., 1978.

³ Гл.: Арутюнов А. Р. Теория и практика создания учебника русского языка для иностранцев. М., 1990. С. 66.

⁴ Гл.: Методика преподавания русского языка как иностранного для зарубежных филологов-русистов. М., 1990.

В. Я. КАЛАМИНСКАЯ

УПЛЫЎ ІНДЫВІДУАЛЬНЫХ ЯКАСЦЕЙ АСОБЫ НА ЯЕ СТАНОВІШЧА Ў ГРУПЕ

Сучасны этап развіцця навук аб чалавеку адзначаецца вялікай цікавасцю да праблемы зносін паміж людзьмі. Гэта невыпадкова. Менавіта ў працэсе зносін узнікаюць, развіваюцца і ўмацоўваюцца ўсе якасці, уласцівасці і асаблівасці чалавека, якія характарызуюць яго як асобу. Дзякуючы зносінам, адбываецца развіццё асобных якасцей чалавека. Адначасова з навуковым расце і сацыяльна-практычнай цікавасцю да розных аспектаў зносін паміж людзьмі, якія ў складаных умовах сучаснасці істотна ўплываюць на змест і формы ўзаемадзеяння людзей.

Пад зносінамі ў кантэксце нашага даследавання мы будзем разумець вонкавыя кантакты, знешні аперацыйнальны бок міжасабовага ўзаемадзеяння, унутранай схаванай асновай якога з'яўляюцца матывы, пачуцці, узаемныя ацэнкі. Працэс і вынікі міжасабовага ўзаемадзеяння шмат у чым залежыць ад асаблівасцей рэфлексіўна-перцептыўнага адлюстравання людзьмі адзін аднаго. Менавіта ўзровень адекватнасці ўспрыняцця членамі групы структуры міжасабовых адносін, якія ўзнікаюць у працэсе сумеснай дзейнасці, вызначае статусную структуру групы і становішча кожнага яе члена. Мы выказалі гіпотэзу аб тым, што становішча асобы ў групе вызначаецца спалучэннем яе індывідуальных якасцей са здольнасцю адекватна адэкваваць таварышам па рысах, якія ў найбольшай ступені ўплываюць на зносіны. Для доказу гэтай думкі неабходна было вывучыць індывідуальна-псіхалагічныя характарыстыкі асобы з боку ўзроўню развіцця такіх яе якасцей, што, як мы меркавалі, з'яўляюцца найбольш істотнымі для міжасабовых адносін. Далей мы супаставілі абагульненую ацэнку гэтых якасцей, якую атрымалі члены групы ад сваіх аднакурснікаў, з іх самаацэнкай.

У нашым даследаванні ўдзельнічалі 12 студэнцкіх груп педагагічных патакаў 2—4 курсаў філалагічнага, хімічнага, фізічнага і механіка-матэматычнага факультэтаў Белдзяржуніверсітэта — усяго 290 чалавек. У даследаванні намі выкарыстаны метадыка аўтасацыяметрыі і анкеты па вывучэнню асобных якасцей, складзеныя ў адпаведнасці з прыёмам і групавой ацэнкі асобы. Эксперымент праводзіўся на практычных занятках па курсу сацыяльнай псіхалогіі і будаваўся як працэс навучання студэнтаў псіхалагічным метадыкам: сацыяметрыі, аўтасацыяметрыі, узаемаацэнка і самаацэнка членаў студэнцкай групы.

У выніку аналізу даных аўтасацыяметрыі атрымана інфармацыя аб статуснай структуры груп, высветлены ўзроўні спрыяльнасці ўзаемаадносін (УСУ), рэфлексіўна-перцептыўныя каэфіцыенты ўзроўню адэкватнасці міжасабовага ўспрыняцця студэнтаў. Вынікі рэйтынга (па анкетаванню) далі ўяўленне аб узроўні самаацэнак падвыпытных па кожнаму блоку якасцей. Выявілася структура адэкватнасці адэнак і самаацэнак, якая вылічвалася па формуле каэфіцыента дакладнасці самаўспрымання.

Аналіз матэрыялаў анкетнага апытання па ўсіх групах выявіў найбольш высокі ўзровень самаацэнак па якасцях, што праўляюцца ў працэсе зносі: 47 % апытаных (136 чал.) адэньваюць сябе па камунікатыўных якасцях вышэй, чым іх таварышы па групе (пры максімальным адхіленні ў 1,6 бала). Лік падвыпытных, якія недаацанілі сябе па камунікатыўных якасцях, склаў 39 % . Па блоку індывідуальных маральных якасцей пераацанілі сябе 44 % апытаных (129 чал.), пры максімальным адхіленні +1,4 бала. Тых, хто недаацаніў сябе па маральных якасцях, аказалася столькі ж, колькі недаацэненых па камунікатыўных якасцях. Найбольш нізкі ўзровень самаацэнкі выяўлены па блоку інтэлектуальных якасцей. Па гэтых якасцях недаацанілі сябе 57,7 % апытаных студэнтаў (пры максімальным адхіленні 2,2 бала). Адэкватна адэньваюць сябе па інтэлектуальных якасцях 13 % апытаных (40 чал.). У параўнанні з іншымі блокам якасцей гэта найменшы паказчык. Завысілі свае адзнакі па гэтаму паказчыку 28 % падвыпытных, што значна менш, чым па іншых якасцях. Нізкі ўзровень самаацэнак зафіксаваны і па блоку якасцей, што праўляюцца ў працоўнай дзейнасці. Крыху больш за палавіну апытаных (51 % — 147 чал.) паставілі сабе адзнакі ніжэйшыя, чым далі ім таварышы па групе (максімальнае адхіленне 2 бала). Наогул, падвыпытных, якія адэкватна ацанілі сябе, не так ужо і многа — у сярэднім 19 % па ўсіх якасцях. Такім чынам, большасць падвыпытных маюць завышаныя ці заніжаныя самаацэнкі.

Аўтасацыяметрычныя даследаванні дазволілі выявіць рэальную статусную структуру груп і супаставіць яе з рэфлексіўна-перцептыўна ўяўляемай структурай узаемаадносін. Псіхалагічны сэнс розных катэгорый сацыяметрычнага статусу становіцца зразумелым у кантэксце канцэпцыі поліструктурнай мадэлі групы. Трэба мець на ўвазе, што сацыяметрычны статус з'яўляецца элементам падструктуры міжасабовых адносін, а яго ўзроўні характарызуюць становішча члена групы менавіта ў гэтай падсістэме. Асоба можа мець іншае становішча ў розных груповах падструктурах. Таму, дарэчы, нельга, як гэта іншы раз здараецца, атаясамліваць паняцці «лідэр» і «зорка». Лідэрства характарызуе сістэму камунікацый, а не асобных узаемаадносін. «Зорка» — гэта найбольш эмацыянальна прывабны член групы, які неабавязкова выступае ў якасці дамінуючага ў працэсе зносі. Статус «ізаляваны» таксама не азначае, што гэты член групы не мае непасрэдных кантактаў з іншымі. Ён азначае толькі тое, што ў сітуацыі выбару ніхто не аддаў яму перавагі.

Істотным дыягнастычным паказчыкам з'яўляецца таксама суаднесенне агульных велічынь спрыяльных і неспрыяльных статусных катэгорый, якое характарызуецца як «узровень спрыяльнасці ўзаемаадносін» — УСУ. Калі большасць членаў групы знаходзіцца ў спрыяльных статусных катэгорыях (I і II), узровень спрыяльнасці адзначаецца як высокі. Пры аднолькавых суаднесінах (I+II=III+IV) — узровень сярэдні; калі ў групе пераважаюць людзі з нізкім статусам — тут УСУ нізкі.

Аналіз вынікаў эксперымента паказвае, што большасць груп не мае поўнай статуснай структуры (7 з 12), у іх няма ізаляваных. Здаецца, гэта магло б характарызаваць дадатнасць узаемаадносін, але далейшы аналіз гэтаму супярэчыць, паколькі ў трох з сямі гэтых груп нізкі ўзровень УСУ, тры групы маюць высокі УСУ і адна група — сярэдні. У астатніх групах была выяўлена класічная, поўная статусная структура: прадстаўлены ўсе статусныя катэгорыі і пры гэтым у крайніх катэгорыях менш падвыпытных, чым у сярэдніх. Аналіз УСУ ва ўсіх групах паказаў наступнае: у палавіне груп высокі УСУ, у пяці — нізкі ўзровень спрыяльнасці ўзаемаадносін, у адной — сярэдні.

Параўнанне рэфлексіўнай статуснай структуры з рэальнай сведчыць аб ярка выражанай тэндэнцыі да завышэння студэнтамі свайго статусу. Калі б мы меркавалі аб статуснай структуры груп па ўзроўню самаацэнкі статусу, ва ўсіх групах быў бы высокі ўзровень спрыяльнасці ўзаемаадносін, нават у тых групах, дзе на самой справе ён нізкі. Гэты факт сведчыць аб тым, што большасць нашых падвыпытных мае высокі ўзровень дамаганняў і высокую самаацэнку ў галіне міжасабовых узаемаадносін. Наогул, рэфлексіўны статус асобы, яе самавызначэнне ў сістэме міжасабовых узаемаадносін з'яўляюцца вынікам унутранай барадзбы паміж эфектыўным імкненнем мець высокі статус і ўсведамленнем свайго сапраўднага становішча. Цікава адзначыць, што члены груп з высокім узроўнем спрыяльнасці больш дакладна вызначаюць свой сапраўдны статус.

Параўнанне рэальнага статусу членаў груп з іх самаацэнкай па асобных якасцях сведчыць аб тым, што яны знаходзяцца ў адваротнай сувязі (каэфіцыент карэляцыі $r = -0,35$). Пры гэтым найбольш істотна адваротная сувязь выявілася

пры супастаўленні рэальнага статусу з самаацэнкай якасцей, якія праяўляюцца ў зносінах і інтэлектуальнай дзейнасці. Гэта сведчыць аб тым, што асобы з высокім рэальным статусам схільны хутчэй за ўсё да заніжанай самаацэнкі. У той жа час падыспытныя з нізкім рэальным статусам маюць часцей за ўсё завышаную самаацэнку. Так, на новым эксперыментальным матэрыяле знайшла пацверджанне псіхалагічная заканамернасць, якая атрымала назву «парадокс усведамлення».

Эксперымент выявіў значную дадатную сувязь паміж рэальным статусам студэнтаў у групе і іх ацэнкамі з боку членаў групы. Значыць, рэальнае становішча асобы залежыць ад таго, як ацэньваюць яе асобасныя якасці та-варышы па групе.

Важную ролю адыгрывае і ўзровень адэкватнасці самаацэнкі асобы. Параўнальны аналіз узроўню адэкватнасці па блоках якасцей паказаў, што адэкватна ацанілі сябе нямногія з падыспытных. Найбольш моцная тэндэнцыя да завышэння самаацэнак выявілася па блоку камунікатыўных якасцей (47 % апытаных) і па індывідуальных маральных якасцях (44 % апытаных). Відаць, менавіта па гэтых якасцях асоба імкнецца нават у сваіх уласных вачах «быць на ўзроўні».

Больш сціпла ацэньваюць сябе апытаныя па інтэлектуальных якасцях: 57,5 % недаацанілі свае здольнасці.

Узнікае пытанне: як можа адбіцца тэндэнцыя да неадэкватнай самаацэнкі на прафесійнай дзейнасці, да якой рыхтуюцца студэнты педпатокаў? Трэба ўлічваць, што ацэньванне — адна з прафесійных задач настаўніка. Ці здолее настаўнік, які не можа правільна ацаніць сябе, даць аб'ектыўную ацэнку якасцей вучня? Думаецца, ёсць сэнс стварыць спецыяльную праграму псіхалагічнай падрыхтоўкі будучых настаўнікаў, каб яны навучыліся не толькі вызначаць становішча кожнага вучня ў калектыве, але і атрымліваць інфармацыю аб тым, як дзеці ацэньваюць свае ўзаемаадносіны з аднагодкамі. Наступны этап — крок ад дыягностыкі да карэкцыі сістэмы міжасабовых адносін, да псіхалага-педагагічнай працы па наладжванню здаровага псіхалагічнага клімату класа.